

व्यावसायिक उद्योजकता (Business Entrepreneurship)

By- Dr. N. E. Bhangale



प्रस्तावना (Introduction)

व्यावसायिक उद्योजकता –अर्थ व व्याख्या (Meaning and Definition)

- 1) जेफरी टीमन्स (Jeffory Timons)
- 2) ए.एच. कोल. (A.H.Cole)
- 3) शुम्पीटर (Shumpiter)
- 4) जे. इ. स्टेपनेक. (J.E.Step neck)
- 5) डॉ. डी.बी.पाटील (Dr.D.B.Patil)

उद्योजकतेचे स्वरूप

(Nature of Entrepreneurship)

- 1) नवनिर्मिती. (Innovation)
- 2). सिद्धिप्रेरणा गरज (Need for Achievement)
- 3). संघटना उभारणी (Arise Organisation)
- 4). व्यवस्थापकीय कौशल्य आणि नेतृत्व. (Managerial Skill and Leadership)
- 5). समस्या अभ्यास (Study of Problem)
- 6). अचूक उपाययोजना. (Accuracy in remedies)

उद्योजकतेचे वैशिष्ट्ये

(Features of Entrepreneurship)

1. धोका स्विकारणे. (Accept Risk)
2. वैयक्तीक जबाबदारी. (Personal responsibility)
3. घेतलेल्या निर्णयाच्या परिणामाचे ज्ञान. (Knowledge of Decision Effects)
4. भविश्यकालीन् अंदाज. (Forcast of future situation)
5. संघटन कौशल्य. (Organizational Skill)
6. व्यावसायिक पर्यावरणाचे ज्ञान. (Knowledge of Business Environment)

उद्योजकतेचे महत्व

(Importance Of Entrepreneurship)

- 1) उद्योजकिय संस्कृती. ,(Entrepreneurial Culture)
- 2). आर्थिक विकास. (Economic Development)
- 3). सामाजिक विकास. (Social Development)
- 4). औद्योगिक विकास. (Industrial Development)
- 5). भांडवल निर्मिती. (Capital Formation)

- 
- 6). तंत्रज्ञानांचा विकास. (Technological Development)
 - 7). रोजगार. (Employment)
 - 8). सेवा क्षेत्राचा विकास. (Development of Service sector.)
 - 9). कृषीक्षेत्राचा विकास. (Development of Agricultural Sector)
 - 10). आयात निर्यात व्यापारासाठी चालना (Promote to Import Export trade)

उद्योजकतेचे कार्ये

(Functions of Entrepreneurship)

शुम्पीटर यांच्या मते कार्ये --

- अ) नवनिर्मिती करणे (Innovation)
- ब) नवीन उत्पादन पद्धतीचा वापर (Use of Production Method)
- क) बाजारपेठ मिळवणे. (Obtain Market)
- ड) माल पुरवठ्यातील नवीन मार्ग शोधणे. (New Sources of Goods Supply)
- इ) आवश्यकतेनुसार उद्योगाचे संघटन करणे (Prepare organisation as per requirement)



२). मार्शल यांच्या मते कार्य –

अ). श्रमविभागणी. (Division of Labour)

ब). धोरणे व् विविध योजना तयार करणे (Prepare policy and various remedies)

क). नविन्य आणणे (Innovation)


ड). धोका स्विकारणे. (Accept Risk)

३). पीटर किल्बी यांच्या मते कार्ये ---

- अ). बाजारपेठेतील संधीचे आकलन (Recognize Opportunities in Market)
- ब). दुर्मिळ संसाधन प्राप्त करणे (Availability of difficult resources)
- क). स्पर्धेला तोंड देणे. (To Face Competition)
- ड). सार्वजनिक क्षेत्रातील अधिकाऱ्यांशी सुसंवाद साधणे. (Good Communication with Public Sector Officers)
- इ). कर्मचाऱ्यांशी मानवी संबंध प्रस्थापित करणे. (Create Human Relation with Employee)
- फ). वित्तीय व्यवस्थापन करणे. (To do Financial management)
- ग). उत्पादनाचा दर्जा योग्य ठेवणे. (To Maintain Production Quality)
- घ). संशोधन करणे. (To do Research)

व्यावसायिक उद्योजकाचे गुण (Qualities of Business Entrepreneur)


- 1) शोधक वृत्ती. (Inventor tendency.)
- 2) धोका पत्करण्याची तयारी. (Ready for Risk Accepting)
- 3) अनुकरणशक्ति. (Immitative Power)
- 4) तांत्रिक व व्यवस्थापकीय थान. (Technical and managerial Knowledge)
- 5) सिद्धि प्रेरणा. (Achievement motivation)
- 6) कालबध्यता (Work on Time)म्
- 7) पाठपुराव्यातुन् शिकण्यासाठी तयारी. (Ready to learn from Feedback)

- 
- 8) पर्यावरणाबाबत जागरूकता. (Awareness about Environment)
 - 9) विचार आणि कृती बाबत सर्वव्यापी (Universal Thinking and Action)
 - 10) साधनसंपत्ती संपादन करण्याचें कौशल्य. (Achievement Skill of all Resources)
 - 11) उत्साही वृत्ति. (Enthusiastic Tedancy)
 - 12) प्रभावी व्यक्तीमत्व. (Impressive Personality.)
 - 13) सकारात्मक भुमिका. (Positiveness Role)
 - 14) दुरदृष्टि. Fore sight)
 - 15) संघटन व् वाटाघाटी करण्यांच् कौशल्य (Skill of Organization and Settlement)

उद्योजकांचे प्रकार (Types of Entrepreneurship)

(अ) व्यवसायाच्या प्रकाराच्या नुसार उद्योजकता वर्गीकरण. –
(Classification based on Types of Business)

- (१). व्यापारी उद्योजक. (Trader Entrepreneur.)
- (2) औद्योगिक उद्योजक (Industrial entrepreneur.)
- (3) कृषी उद्योजक. (Agricultural Entrepreneur.)
- (4) तंत्रज्ञ उद्योजक. (Technologies Entrepreneur.)
- (5) प्रेरित उद्योजक. (Inspired entrepreneur.)



(ब) मालकीनुसार उद्योजकता वर्गीकरण –(Classification based on Ownership)

(१). खाजगी क्षेत्रातील उद्योजक. (Private sector Entrepreneur.)

(2). सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योजक (Public Sector Entrepreneur)



(क)लिंगानुसार उद्योजकता वर्गीकरण. (Classification based on Gender.)

(1). पुरुष उद्योजक. (Man Entrepreneur.)

(2). महिला उद्योजक. (Woman Entrepreneur)



(ड) उद्योगांच्या आकारानुसार उद्योजकता वर्गीकरण. (Classification based on Size of Enterprises.)

- (1). सुष्म उद्योग. ,(Micro Enterprise.)
- (2). लहान उद्योग्.(Small Enterprise)
- (3). मध्यम उद्योग. (Medium Enterprise)
- (4). मोठे उद्योग. (large Enterprise)



(इ). उद्योजकांचे इतर प्रकारानुसर वर्गीकरण. (Classification based on other categories)

1.) पहिल्या पिढी चे उद्योजक. (First Generation Entrepreneur.)

2) पेशेवर उद्योजक. (Professional Entrepreneur.)

3). ग्रामीण उद्योजक. (Rural Entrepreneur.)

4). शहरी उद्योजक. (Urban Entrepreneur.)

ई). क्लेरेनस डॉनहोप् यांच्यानुसार उद्योगाचे वर्गीकरण.—
(Classification according Clarence Donhof)

- 1). नवनिर्मितीवादी उद्योजक (Innovative Entrepreneur)
- 2). अनुकरणवादी उद्योजक. (Immitative Entrepreneur)
- 3). परंपरावादी किंवा सावध उद्योजक. (Fabian Entrepreneur.)
- 4). निष्क्रिय उद्योजक. (Drone Entrepreneur.)



बाजारपेठ सर्वेक्षण
(MARKET
SURVEY)



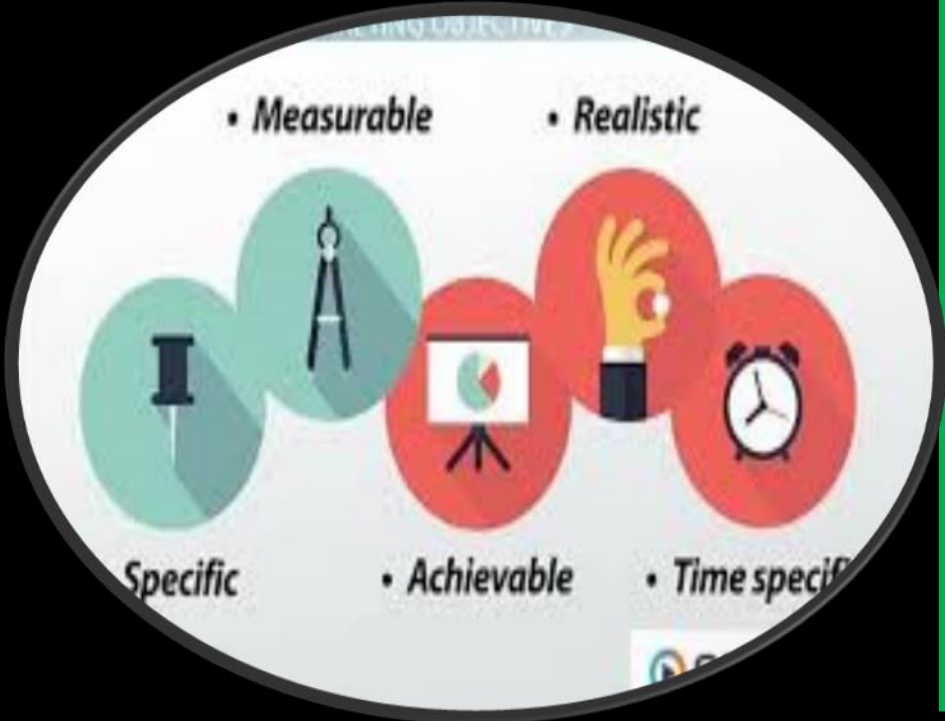
❖ बाजारपेठ सर्वेक्षण
म्हणजे बाजारपेठेचा शास्त्रशुद्ध अभ्यास
करणे.

❖ बाजारपेठ सर्वेक्षणाचे घटक-

1. नवीन उत्पादनाचा स्पर्धेत टिकण्याची क्षमता.
2. बाजारपेठेचा शास्त्रशुद्ध अभ्यास
3. बाजारपेठेची सामाजिक आणि आर्थिक पार्श्वभूमी
4. ग्राहकाची वागणूक
5. ग्राहक खरेदी शक्ती
6. प्रभावली
7. एजन्सी निवड

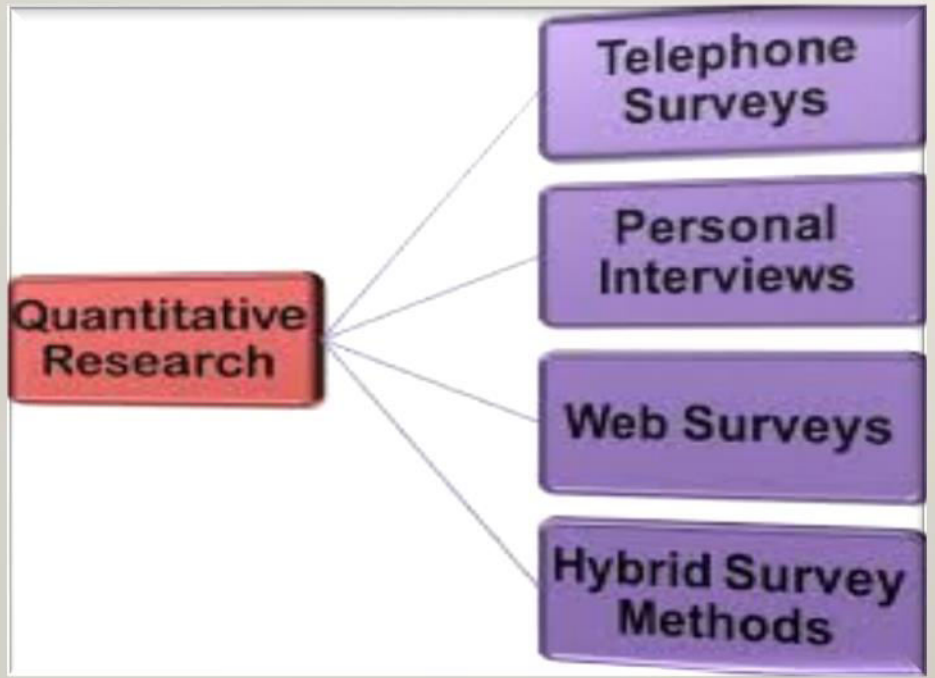


❖ बाजारपेठ सुर्वेक्षणाची उद्दिष्ट्ये (OBJECTIVES OF MARKET SURVEY)

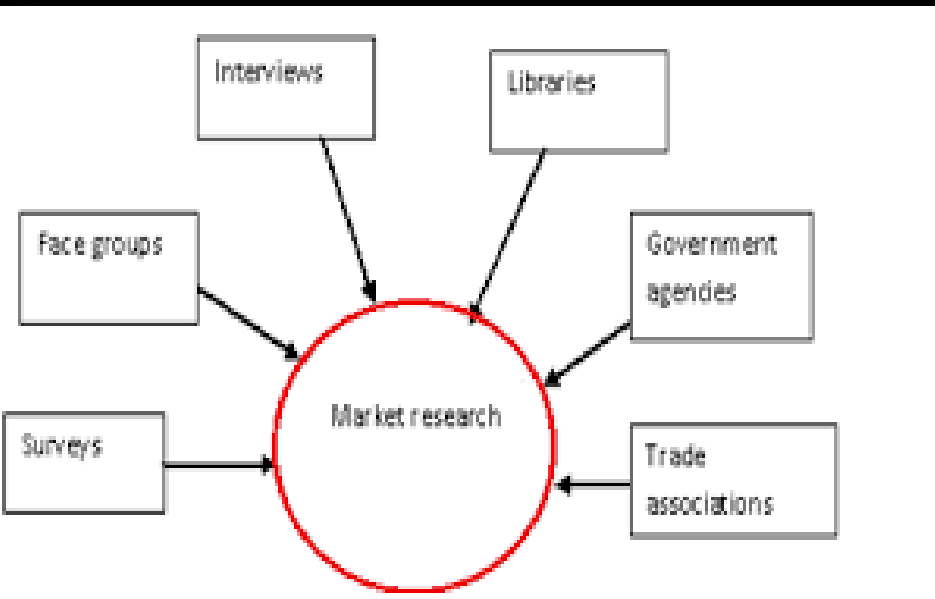


- 1) ग्राहकाचे मानसशास्त्र जाणून घेणे
- 2) बाजारपेठे विषयी सत्य -परिस्थिती जाणून घेणे
- 3) व्यवसायातील संभाव्य धोके कमी करणे
- 4) विक्रीवाढीसाठी विपणन योजना तयार करणे
- 5) विपणनयोजनेचे मूल्यमापन करणे
- 6) नवीन बाजारपेठ शोधणे
- 7) स्पर्धकांबद्दल माहिती मिळवणे.
- 8) वाटप सारवळीचे मार्ग शोधणे
- 9) विपणन खर्च कमी करणे
- 10) मागणीचा अंदाज बांधणे

❖ बाजारपेठ सर्वेक्षणासाठी पध्दती



- 1) संशोधन पध्दत-प्रयोगात्मक , ऐतिहासिक , तर्कसिद्ध
- 2) माहिती स्रोत ठरविणे. उदा . प्राथमिकस्रोत, दुय्यमस्रोत, इ.
- 3) उत्तरदात्यांशी प्रत्यक्ष भेट पोस्टद्वारे , दुरध्वनीद्वारे , इंटरनेटद्वारे , फॅक्स ग्राहकमंडळांद्वारे , ई
- 4) प्रश्नावळी चा वापर -नमुना पद्धती ने वापर
- 5) आकडेवारी संकलन , प्रस्तुतीकरण विश्लेषण , निष्कर्ष काढणे , अहवाल तयार करणे , पाठपुरवठा करणे



उद्योजकता विकास कार्यक्रम (Entrepreneurship Development programme)

By – Dr. N. E. Bhangale



उद्योजकता विकास कार्यक्रम

(Entrepreneurship Development programme)

1). प्रस्तावना—

उद्योजकता विकास कार्यक्रम अर्थ ---


1) उद्योजकिय विचार, मानसिकता बाळगणाऱ्या व्यक्तित्व उद्योजकीय संस्कार करण्याची शाळा म्हणजेच उद्योजकता प्रशिक्षण कार्यक्रम होय.

2). उद्योजकता कौशल्य ज्या कार्यक्रमाद्वारे विकसित केली जाऊ शकतात त्या कार्यक्रमाला उद्योजकता प्रशिक्षण कार्यक्रम असे म्हणतात

3). उद्योजकतेत प्रवेश करू इच्छुक असलेल्या वक्तीच्या हेतुला बळकटी आणण्यासाठी आणि भूमिका योग्य परिणामकारकरीत्या पार पाडायला शक्य व्हावे याकरिता आवश्यक ते कौशल्य व योग्यता अर्जित करता यावी त्यासाठी तयार करण्यात आलेल्या कार्यक्रमाला उद्योजकता विकास कार्यक्रम असे म्हणतात.

उद्योजकता कार्यक्रमाची उद्देश्य --- (Objectives of E.D.P.)

- 1) उद्योजकतेचे बीजारोपण करणे.
- 2) तरुणांच्या उद्योजकिय् गुणांना वाव देणे
- 3) स्थानिक पातळीवर उद्योग वाढविणे
- 4) औद्योगिक विकासासाठी उद्योजकीय संस्कार देणे
- 5). विविध योजनांची माहिती देणे
- 6). उद्योजकीय शंकाचे निरसन करणे
- 7). प्रकल्प अहवाला बाबत माहिती देणे.
- 8). उद्योग स्थाना विषयी माहिती देणे.
- 9). कोणत्या वस्तूंचे उत्पादन करावे याविषयी माहिती देणे

- 
- 10). निर्यात संधी बाबत माहिती देणे.
 - 11). प्रादेशिक संतुलनास महत्व देणे
 - 12). उद्योजकां मधील न्यूनगंड दूर करून मानसिक परिवर्तन करणे
 - 13). व्यावस्थापन शास्त्राची माहिती देणे
 - 14). नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा उद्योगांसाठी वापराबद्दल माहिती देणे
 - 15) उद्योजकीय गुण वाढीला लावणे
 - 16). व्यक्तिमत्व व नेतृत्व विकासासाठी मदत करणे
 - 17). अंतरराष्ट्रीय गुणवत्ता प्रमाण (ISO) बाबत माहिती देणे

उद्योजकता कार्यक्रमाच्या अवस्था (Phases of E.D.P.)

- 1). प्रशिक्षण आखणीची अवस्था. (Pre-training phase or Initial stage)
- 2). प्रत्यक्ष प्रशिक्षण अवस्था. (Training Phase)
- 3). मूल्यांकनाची अवस्था. (Evaluation of Training phase or Follow-up Stage)

उद्योजकता विकास कार्यक्रमाच्या प्रक्रिया (Process of E.D.P.)

- 1). संभाव्य उद्योजकांची योग्य निवड.
- 2). उद्योजकिय वैशिष्ट्ये आणि कोशल्य ओळखणे.
- 3). उद्योगाची ओळख
- 4) प्रशिक्षण कार्यक्रमाची सामुग्री.
- 5). समर्थन प्रणाली.
- 6). उत्पादनाचे विपणन
- 7) देखरेख आणि पाठपुरावा

ग्रामीण उद्योजकासाठी लेसर योजना (Lesser Known Scheme for Rural Entrepreneur.


- 1). पंतप्रधान रोजगार निर्मिती कार्यक्रम
- 2). खादी कारगिरासाठी जनश्री विमा योजना.
- 3). बाजार विकास सहाय्य.
- 4). कॉयर् उद्योगाचे आधुनिकीकरण आणि तंत्रज्ञानांत सुधारणा.
- 5). निर्यात बाजार प्रोत्साहन योजना.
- 6). कौशल्य उन्नतीकरण आणि गुणवत्ता सुधार व महिला सुधार योजना
- 7). उत्पादन पायाभूत सुविधांचा विकास.
- 8) कॉयर् कामगारांसाठी कल्याणकारी योजना.
- 9). ग्रामीण उद्योग सेवा केंद्र योजना.

उद्योजकीय विकास कार्यक्रमाचे महत्व (Importance of E.D.P.)

- 1) उद्योजकीय प्रतिमांचा विकास होतो (Development of Entrepreneurial image)
- 2). स्वयंम रोजगार निर्मिती होते. (Creation of Self Employment)
- 3). संतुलित प्रादेशिक विकास होण्यास मदत होते (Helps in Develop Regional Balance)
- 4). आर्थिक विकासाला चालना मिळते (Promoting Economic Development)
- 5). कुटीर उद्योग आणि लघु उद्योग यांना चालना मिळते (Promoting Cottage and Small Industries)
- 6). स्थानिक गरजांची पूर्तता करता येते (Completion of Local Need)
- 7). आयात पर्यायाबाबत उपलब्धता होण्यास मदत होते (Helps in Availability of Substitute for Import)

उद्योजकता प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या पद्धती (Methods of E.D.P.)

- 1). वैयक्तिक मार्गदर्शन. (Individual Guidance)
- 2). सयुक्तिक चर्चा. (Group Discussion)
- 3). अनुभवी व्यक्तीचे मार्गदर्शन (Guidance by Experience Person)
- 4). प्रात्यक्षिक द्वारा प्रशिक्षण. (Training By Demonstration)
- 5). माहिती पुस्तिका. (Written Manual/ document)
- 6). परिषदेचे आयोजन (Organizing Conferences)

- 
- 7). बैठका, प्रदर्शन, चर्चासत्र इ.(Meetings, Exhibition, Seminar etc.)
 - 8). वस्तु निवड व प्रकल्प अहवाल माहिती (Selection of Product and Project Report Information)
 - 9). औद्योगिक भेटीचे आयोजन. (Arrangement of Industrial Visit)
 - 10). कागदपत्रां बाबत माहिती (Information about required Documents)
 - 11). प्रमाणपत्र वाटप (Issue of Certificates)
 - 12). प्रशिक्षणा नंतर मार्गदर्शन. (Post Training Guidance)

स्टार्टस अप इंडिया (Start Up India)

1). **वेबस्टर.** --- The action or process to get something in motion

-- एक ठराविक गती येण्यासाठी केलीली कृती वा प्रक्रिया.


2). **स्टीव ब्लॉक** --- स्टार्टअप म्हणजे भविष्यकाळातील नफ्याचा विचार करून सुरु केलेलि अंशकालिन् उद्योग सत्ररचना होय.

3) **स्टार्टअप** म्हणजे उधोगाच्या किंवा उधोजकाच्या आयुष्यातील प्रारंभिक अवस्था जिचा प्रवास कल्पत्रे कडून उद्योग सत्ररचना, संलग्न अर्थ व्यवहारापर्यन्त होतो.

- * स्टार्टअप इंडिया केंद्र सरकारने जानेवारी 2016 मध्ये घोषित केला.
- * नवीन उद्योगांसाठी अनुकूल वातावरण तयार केले जाते.
- * नवनवीन उद्योग कल्पनांना प्रोत्साहन दिले जाते.
- * नवीन उद्योग स्थापन केले जाते.
- * नवीन उधोगाच्या विस्तारासाठी प्रोत्साहन दिले जाते

स्टार्टअप इंडियाचे फायदे (Advantage of starts-Up India)

- 1). सोपी प्रक्रिया. (Simple Process)
- 2). खर्च कमी (Low Expenditure)
- 3). निधीची सहज उपलब्धता (Easy Available of Fund)
- 4). करात सवलत. (Facilities in Tax.)
- 5). निविदा साठी सहज अर्ज. (Easy application for Government Tender)
- 6). संशोधन सुविधा. (Research Facility)



7). वेळेत बचत (Saving in Time)

8). गुंतवणूकदारांना भांडवली नफ्यात कर बचत(Saving in Capital Profit Tax for Investors)


9). गुंतवणुक निवडण्यासाठी स्वातन्त्र. (Freedom for Selection of Investment)

10). व्यवसायातून बाहेर पडण्याची सुभा (Facilities to Exit from Business)

11). स्टार्टअप फेस्टिव्हलचे आयोजन. (Organised Starts-Up Festival).

स्टार्टअप इंडियाच्या कृती योजनेचे महत्वाचे मुद्दे

- 1). स्वप्रमाणपत्रावर आधारित अनुपालन व्यवस्था.
- 2). स्टार्टअप इंडिया हब.
- 3). स्टार्टअप प्रक्रिया सुलभ.
- 4). पेटंट संरक्षण
- 5). 10000 कोटी रूपयचा निधी
- 6). पत हमी निधी.
- 7). भांडवली नफा करातुन् सूट.
- 8). स्टार्टअप साठी आयकरातुन् सूट.
- 9). अटल नवीनीकरण मिशनची सुरुवात.


- 
- 10). स्टार्टअप फेस्टिवलचे आयोजन.
 - 11) 35 इन्कुबेटरची स्थापना
 - 12). जैविक तंत्रज्ञानामध्ये उद्योग उभारणी
 - 13). 7 नवीन संशोधन उद्याने स्थापना.
 - 14). विद्यार्थ्यांसाठी नाविन्यपूर्ण कार्यक्रम आखणे.
 - 15). माहितीसाठी स्वतंत्रपणे समिती स्थापन करणे.
 - 16). खरेदीचे आरामदायक निकष
 - 17). नावनविन उपक्रम स्थापन करण्याची योजना.
 - 18). 80% पेटंट साठी सूट.

स्टार्टअप मोहिम योजनेची वैशिष्ट्ये (Features of Starts-Up Campaigns)

- 1). भागिदारी/ एलपीपी द्वारे कार्ये—
- 2). लवकरात लवकर बाहेर पडणे.
- 3). कर सवलत.
- 4). स्वतःचे प्रमाणपत्र.
- 5). आर्थिक समर्थन.
- 6). सहज सोपी पेटंट पद्धत.

भारतीय स्टार्टअप समोर असलेली आव्हाने (Challenge before Indian Start-Up)

- 1). सरकारी धोरणे
- 2). संस्कृती
- 3). मार्गदर्शक यंत्रणेचा अभाव.
- 4). नोकरीसाठी कामं करणे.
- 5). आर्थिक निधी.


- 
- 6). विपणनाकडे दुर्लक्ष.
 - 7). नियोजनाचा अभाव.
 - 8). योग्य लोकांचा शोध.
 - 9). वेळेचे व्यवस्थापनामधे अभाव.
 - 10). स्पर्धामध्ये वाढ.
 - 11). अप्रभावी व्यवस्थापन.

भारतात स्टार्टअपअंतर्गत संधी (Opportunities to Start-Up)

- 1). उद्योग उभारणीत वाढ.
- 2). उद्योग सवलतींची माहिती.
- 3). डिजिटलायझेशन मध्ये वाढ.
- 4). उच्च शिक्षण घेतलेल्या तरुणांना प्रेरणा
- 5). पॅकेज देण्याकरता विशेष लक्ष
- 6). इ-कामसे कम्पनीमध्ये वाढ.
- 7). प्रतिभावंत व्यक्तिना आकर्षित
- 8). विदेशी आणि भारतीय गुतवणुकीला संधी..
- 9). घरगुती,खाजगी,व सहकारी क्षेत्रातील ,,संधी.

स्टार्टअप उद्योजकता वैशिष्ट्ये. (Characteristic of Starts-Up Entrepreneurship)

- 1). उत्पादनांसाठी बाजार शोध.
- 2). उद्योगाची लहान बाजारपेठेपासुन् सुरवात.
- 3). उद्योजक व्यत्याबद्दल् सावध.
- 4). संस्कृती, परंपरा यांना प्रोत्साहन.
- 5). उद्योजक गंभीरतेने अभिप्रायाबाबत् विचार करतात.
- 6). मुलभुत् कार्याकडे .लक्ष.
- 7). उद्योजक समुदाय तयार होतात.

- 
- 8). जोखिम् घेण्याची क्षमता.
 - 9). सतत प्रेरित.
 - 10). ग्राहकांकडे लक्ष.
 - 11). योग्य कर्मचारी निवड.
 - 12). कर्मचारी मुल्यमापन.
 - 13). यशस्वी संस्कृती टिकवणे.
 - 14). सल्लागार सहाय्य.